

KAPRINAY ESZTER

Szellemi alkotások a magyar Alkotmány és az új Alaptörvény tükrében¹

Bevezetés

A napjaink információs, illetve tudásalapú társadalmában egyre inkább kiemelt jelentőséggel bíró szellemi alkotások és az egyes alkotmányok közötti reláció vizsgálata két aspektusból lehetséges. Egyrésztől vizsgálódásaink tárgya lehet, hogy a szellemi jogviszonyokból eredő és az alkotót – vagy egyéb jogosultat – megillető jogok, a „törvények törvényében” foglalt mely alapjogokkal ütközhetnek, vagyis esetlegesen mely alapjogokat korlátozhatják. A problémakör másik megközelítése ezzel szemben – azon alkotmányok esetén, amelyek kifejezetten nem rendelkeznek a szellemi alkotások, vagy maga az alkotó jogainak védelméről – annak feltárása lehet, hogy mely alapjogok, illetve alkotmányos rendelkezések azok, amelyekből a szellemi alkotásokhoz tapadó különleges jogok levezethetőek.

A 2011-ben elfogadott, és 2012. január 01-jétől hatályba lépett Alaptörvény² kétségtelen, hogy számos változást eszközöl a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényhez (továbbiakban: Alkotmány) képest. A tanulmány tárgyát képező jogterület tekintetében azonban közös pontra jutunk a tárgyi jogszabályokat összevetve, hiszen érdemben egyik sem rendelkezik a szellemi alkotások, avagy magának az alkotónak a védelméről. Bár az Alaptörvényben néhány helyen találkozhatunk szellemi alkotásokra történő utalással,³ direkt alkotmányos, illetve alaptörvényi védelméről azonban továbbra sem beszélhetünk.

Jelen tanulmányban azt kívánjuk görcső alá venni, hogy az Alkotmány mely rendelkezései, illetve az abban foglalt alapvető jogok közül melyek azok, melyek az alkotónak – vagy egyéb jogosultnak – a szellemi javakhoz fűződő jogait kifejezésre juttatják. Tekintettel arra, hogy az Alaptörvény a szellemi alkotásokat illetően érdemi változást nem hozott, így az alábbiakban tett megállapításaink annak vonatkozásában is helytállóak kell, hogy legyenek. A szellemi alkotások jogának alkotmányos összefüggéseire vonatkozó vizsgálat előtt érdemesnek látszik azonban néhány alapvető kérdés tisztázása a jogterülettel kapcsolatban.

¹ Jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú „Kutatógyletemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával készült.

² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

³ Így például a Nemzeti Hitvallásban, miszerint „Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira”, vagy a Szabadság és Felelősség rész XXVI. cikkében, melyben a jogalkotó műszaki megoldásokat említ. E szerint: Az állam – a működésének hatékonysága, a közszolgáltatások színvonalának emelése, a közügyek jobb átláthatósága és az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében – törekszik az új műszaki megoldásoknak és a tudomány eredményeinek az alkalmazására.

A szellemi alkotások jogáról általában

A szellemi alkotások joga egy meglehetősen összetett, és sokoldalú jogterület, Törő Károly szavait idézve: „Részben közvetlenül a személyiségi értéket, részben az ezzel összefüggő vagyoni érdekeltiséget védi, a társadalmi érdek szolgálatában, részben az alkotó és részben a felhasználók konkrét érdekeit hivatott biztosítani.”⁴ A szerző idézett szavai kiválóan érzékeltetik a jogterület komplexitását, egyrésztől ugyanis tükrözik annak kettős természetét, másrésztől pedig azáltal, hogy utalnak arra a kényes egyensúlyra, ahol a mérleg egyik oldalán maga az alkotó, a másikon pedig a létrehozott alkotás megismerésére és elérésére éhes közönség áll, – mely egyensúlyt⁵ a jogalkotónak a vonatkozó jogszabályok megalkotásánál szem előtt kell tartania – kifejezik a szellemi alkotások ún. társadalmicselekvés-jellegét⁶ is.

A jogterület kettős természetét illetően megállapíthatjuk, hogy a szellemi alkotások joga a polgári jog „kakukktójásként”⁷ mintegy félúton helyezkedik el a személyhez fűződő jogok és a dolgokra nézve fennálló tulajdonjog között,⁷ melynek megfelelően az alkotót saját szellemi termékével összefüggésben személyhez fűződő és vagyoni jogok egyaránt megilletik. Ezen kettős természet napjaink jogtudományában már elismert,⁸ azonban mindmáig jogelméleti viták tárgyát képezi, – mely viták az utóbbi évtizedben elsősorban a Polgári Törvénykönyv újrakodifikálása kapcsán merültek fel – hogy a szellemi alkotások joga a személyhez fűződő jogok, vagy a dologi jog szegmenséhez hozható-e közelebb.⁹ Boytha Györgynek egy, az új Ptk. kodifikációja kapcsán született tanulmányában foglaltak szerint a szellemi alkotásokon fennálló jogok „...önálló helyet követelnek maguknak, a kérdés csupán az, hogy a tulajdonjog, vagy a személyiségi jogok vonzásába esnek-e inkább.”¹⁰

A napjainkban is tartó vitában egyesek a jogterület vagyoni,¹¹ míg mások inkább annak személyes oldalára¹² helyezik a hangsúlyt, függetlenül attól azonban, hogy melyik szemléletet preferáljuk a jogterület kettős kötődése nem vonható kétségbe, melyre figyelemmel a szellemi alkotásokkal összefüggő vagyoni és személyhez fűződő jogok alkotmányos gyökereit egyaránt kutatnunk kell. A vizsgálódáshoz kiindulópontunkként a magyar Alkotmánybíróság szerzői

⁴ TÖRŐ Károly: *Személyiségivédelem a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 568.

⁵ Mely egyensúlytal kapcsolatban megjegyzendő, hogy a gyakorlatban a szerzői jog területén, a rohamos technikai fejlődéssel bekövetkező társadalmi változások folytán a szerző vagyoni jogait illetően egyre inkább a felhasználói érdekek túlsúlyba kerülésének lehetünk szemtanúi. A témáról részletesebben lásd: GYENGE Anikó: Alkotmányossági kérdések a szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 108. évf., 5 (2003). A tanulmány letölthető: <http://www.szhn.gov.hu/kiadv/ipsz/200310/01-gyenge.html?printable=1> (2011. 12. 30.)

⁶ Gyenge Anikó ezen jelzőt csupán a szerzői jog tekintetében alkalmazza, azonban álláspontunk szerint a szellemi alkotások valamennyi területére igaz – legyen szó akár művészeti, vagy műszaki jellegű alkotásról, – hogy az alkotás „soha nem létezett elődök, inspiráló vagy éppen vetélkedő kortársak nélkül, de sosem élt közönség hiányában sem”, továbbá, hogy az alkotás folyamata, illetve a létrejött alkotás „társas, társadalmi cselekvés”. GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010. 13.

⁷ „Ezek a jogok mintegy a közepén állanak a dolgokra irányuló tulajdonjog és az ember személyiségének közvetlen jogi oltalma, vagyis a személyiségi jogok között.” SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlatla*. Első rész. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1937. 380.

⁸ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex Kiadó Kft., Budapest, 2008. 382.

⁹ Ami a szellemi alkotások jogának két nagy ágazatát, a szerzői jogot, illetve az iparjogvédelmet illeti, megállapítható, hogy az előbbinél a vagyoni jogok mellett, inkább a szerző személyhez fűződő jogai kerülnek előtérbe, míg az utóbbinál a gazdasági, vagyoni érdekek dominálnak. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a jogosultságok másik csoportja elhanyagolható lenne, mely ponton külön kihangsúlyozzuk a műszaki jellegű alkotások létrehozóinak személyhez fűződő jogait, melyek – véleményünk szerint – a leggyakrabban háttérbe szorulnak. LONTAI Endre et al: *A szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004. 11.

¹⁰ BOYTHA György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció* 3 (2000) 18.

¹¹ Lásd: BACHER Vilmos: A szellemi tulajdon védelme és a Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció* 3 (2000) 23-31. FICSOR Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk. (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). *Polgári Jogi Kodifikáció* 2 (2001) 27-30.

¹² Lásd: BOYTHA, 2000. passim.

joggal és iparjogvédelemmel kapcsolatos eddigi gyakorlata szolgálhat, mellyel összefüggésben nem túlzás a megállapítás, miszerint az alkotó személyhez fűződő jogainak alapjogokból történő levezetése, a vagyoni jogok ugyanezen irányú analízisével szemben háttérbe szorult.

A tulajdonhoz való jog¹³ és a szellemi alkotások joga

Az Alkotmánybíróság szellemi alkotások jogával kapcsolatos első és meghatározó fontosságú döntése az 1338/B/1992. AB határozat¹⁴ volt, melyben a bíróság a szabadalmi jogok oltalmát a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelméből vezette le, megismételve egy korábbi – a tulajdonhoz való joggal foglalkozó – határozatában¹⁵ foglaltakat, miszerint „a vagyoni jogok alkotmányos védelme az Alkotmánynak a tulajdonjogot oltalmazó rendelkezéseiből (Alkotmány 9. § (1) bekezdés, 13. § (1) bekezdés) következik.”¹⁶ Az Alkotmánybíróság a tárgyi jogterülettel foglalkozó első döntésében tehát csupán a szabadalmi jogviszonyból eredő vagyoni jogok kérdéskörével foglalkozott és vonta be azokat a tulajdonhoz való jog oltalmi ernyője alá, az alkotó személyhez fűződő jogainak csoportját azonban nem érintette.

Bár a hivatkozott határozat a szellemi alkotások területén belül csupán a szabadalmi jog szegmensére vonatkozott, az alkotót, – illetve egyéb jogosultat – megillető vagyoni jogok alkotmányos tulajdonvédelemmel történő összekapcsolása az Alkotmánybíróság későbbi gyakorlata során,¹⁷ továbbá a jogirodalom, illetve a jogalkotó által az iparjogvédelem egyéb területeire, valamint a szerzői jogokra is kiterjesztésre került.

Ami a szerzői jogból eredő vagyoni jogok alkotmányos tulajdonként történő kezelését illeti, megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság sokáig óvatosan bánt e kérdéskörrel, egyértelműen meg nem teremtve a közvetlen kapcsolatot a szerzői jog és az alkotmányos tulajdonvédelem között.¹⁸ A szerzői vagyoni jogok alkotmányos tulajdonvédelmi körbe történő bevonásának igényét elsőként – *expressis verbis* – a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) általános indokolása fogalmazta meg, miszerint „A szerzői vagyoni jogok is részesednek abból az alkotmányos védelemből, amely a 17/1992. (III. 30.) AB határozat értelmében az Alkotmánynak a tulajdonjogot oltalmazó rendelkezéseiből következik. Ezt az 1338/B/1992. AB határozat III. része a szabadalmi jogokra vonatkozóan már megállapította; nincs semmilyen indok arra, hogy a szabadalmi jogokra már elismert alkotmányos védelemből a szerzői vagyoni jogokat kizárjuk. E vagyoni jogok védelmének biztosítása állami feladat.”¹⁹

A fentiek alapján jól látható tehát, hogy az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatai, illetve azok kiterjesztő értelmezése folytán a vagyoni jogok – a szellemi alkotások valamennyi területén – az Alkotmány 13. § (1) bekezdésében deklarált tulajdonhoz való jogból kerültek levezetésre, mely kapcsolat azonban korántsem jelenti azt, hogy polgári jogi értelemben is tulajdonjogról lenne szó.

Az Alkotmánybíróság generális jelleggel több határozatában is megállapította, hogy „az alkotmányi tulajdonvédelem köre és módja nem szükségképpen követi a polgári jogi

¹³ Alkotmány 13. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a tulajdonhoz való jogot.

(2) Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.

Alaptörvény Szabadság és Felelősség XIII. cikk (1) Mindenkinnek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.

¹⁴ 1338/B/1992. AB határozat.

¹⁵ 17/1992. (III. 30.) AB határozat.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Lásd példának okáért: 382/B/1995. AB határozat; 829/B/1996. AB végzés; 482/B/2002. AB határozat; 664/B/2009. AB határozat.

¹⁸ GYENGE, 2010. 171-172.

¹⁹ Szjt. általános indokolása, I. rész, 1. pont, második bekezdés.

fogalmakat”,²⁰ vagyis, hogy az „Alkotmány szerinti tulajdonvédelem köre nem azonosítható az absztrakt polgári jogi tulajdon védelmével; azaz sem a birtoklás, használat, rendelkezés részjogosítványával, sem pedig negatív és abszolút jogként való meghatározásával.”²¹ A testület továbbá deklarálta, hogy az „alapjogként védett tulajdon tartalmát a mindenkori (alkotmányos) közjogi és magánjogi korlátokkal együtt kell érteni”²² és, hogy „az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét; függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is.”²³ Az Alkotmánybíróság mindezekon felül – ahogy az már a korábbiakban is említésre került – elvi élel mutatott rá, hogy „az Alkotmány 13. §-ának (1) bekezdése nemcsak a tulajdonjog, hanem az azzal összefüggő minden vagyoni jog biztosítására vonatkozik, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok az egyéb dologi jellegű vagyoni jogok védelmére is alkalmazhatnak.”²⁴

Ami konkrétan a szellemi alkotások jogára tartozó és a dologi jogi jogviszonyok összevetését illeti, annyiban kétség kívül hasonlítanak, hogy mindkettőnél abszolút szerkezetű és negatív tartalmú jogviszonyokról van szó, számos tekintetben különböznek azonban egymástól.²⁵ Csupán néhány ilyen differenciát említve, a szellemi alkotások joga egyrészt gondolati jellegű, melynek tárgya a dolgokkal szemben helyhez nem kötött, immateriális, birtokba nem vehető, valamint használhatóságuk és másolhatóságuk is lényegesen tágabb a fizikai dolgokénál. További releváns különbség, hogy a szellemi alkotásokon fennálló vagyoni jogok időben, illetve – területiális jellegüknel fogva – térben is eleve korlátozottak, mely a polgári jogi tulajdonról szintén nem mondható el.²⁶ Ennél a pontnál érdemes megjegyezni, hogy a vagyoni jogok éppen ezen – a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogszabályok által – eleve korlátozott jellegüknel fogva – melyet Faludi Gábor akként ír le, hogy a „szellemi tulajdonhoz fűződő kizárólagos jogok alkotmányos korlátjainak egy része beépül a szellemi tulajdoni törvényekbe”²⁷ – természetesen a vonatkozó alkotmányos felülvizsgálat lehetősége is sokkal szűkebb a hagyományos értelemben vett tulajdonjogra vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkotmányos ütköztetésének lehetőségéhez képest.²⁸

Annak ellenére, hogy polgári jogi értelemben nyilvánvalóan nem tulajdonjogról van szó, a fentiekben tett kiegészítésekkel, a szellemi alkotásokhoz fűződő és az alkotót (illetve az egyéb jogosultat) megillető vagyoni jogok az Alkotmány 13. § (1) bekezdésében foglalt tulajdonhoz való jogból történő levezetése megoldottnak látszik. Kérdésként merülhet fel azonban, hogy a 13. § (2) bekezdésbeli kisajátításról szóló rendelkezés, – miszerint „tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet”²⁹ – vajon a szellemi alkotások esetében is alkalmazható-e? A

²⁰ 64/1993. (XII. 22.) AB határozat.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ 17/1992. (III. 30.) AB határozat.

²⁵ Boytha György talán éppen ezen oknál fogva fogalmazott a – tulajdoni elméletek hagyatékaként ránk maradt – „szellemi tulajdon” összefoglaló elnevezéssel kapcsolatban akként, hogy „a tulajdonjog lényeges tartalmi elemeit figyelmen kívül hagyó, csupán célszerűen orientáló kifejezés, amely nem fejezi ki a közvetlen szellemi munkával létrehozott nem dologi termékeken biztosított jogok sajátosságát” BOYTHA, 2000. 20.

²⁶ A szellemi alkotások jogában az idő – és térbeli gátakon túl, egyéb speciális korlátok is érvényesülnek, illetve érvényesülhetnek, gondoljunk csak például a szerzői jogban ismeretes szabad felhasználás, vagy a szabadalmi jogon belüli kényszerengedély jogintézményeire. Faludi Gábor ezen lehetséges korlátokat számba veszi és részletesen kifejti. Lásd: FALUDI Gábor: *A szerzői jog és az iparjogvédelem egyes alkotmányos korlátai*. In: Sajó András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Complex Kiadó Kft., Budapest, 2006. 179-190.

²⁷ Uo. 194.

²⁸ Uo. 194.

²⁹ Alkotmány 13. § (2) bekezdés.

válasz a művészeti, irodalmi és tudományos, illetve a műszaki-technikai jellegű alkotások esetén egyaránt nemleges,³⁰ ugyanis egyik esetben sem juthat el – a 13. § (2) bekezdésben foglalt – közérdekre történő hivatkozással a jog korlátozása annak elvonásáig és másra történő átszállásáig, mely különösen igaz a személyiségi elemekkel oly erősen átszőtt szerzői vagyoni jogokra.³¹ Az indok, ami miatt akként fogalmazzunk, hogy a válasz különösen igaz a szerzői jogra, az, hogy az említett jogterületen a mű létrejöttével *ipso iure* keletkező³² vagyoni jogok megszűnése a védelmi idő³³ lejárta előtt nem is lehetséges, szemben az iparjogvédelemmel, ahol az engedélyeztetéshez kötött, és az oltalomból eredő vagyoni jogok oltalmi idő lejárta előtt történő megszűnése – példának okáért szankcionális jelleggel, vagy lemondás útján – is ismert.³⁴

A szellemi alkotásokból eredő vagyoni jogok tulajdonhoz való joggal történő összekapcsolását érintő analízis végéhez érve, mindenképp érdemes megemlíteni a 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvény tárgyi alapjoggal kapcsolatos azon új rendelkezését, mely szerint „a tulajdon társadalmi felelősséggel jár”,³⁵ mely – a vonatkozó cikkhez fűzött részletes indokolás szerint – kifejezi a tulajdon társadalmi kötöttségét.³⁶ Kérdéses, hogy ezen új rendelkezést a magyar Alkotmánybíróság a jövőben miként fogja értelmezni, továbbá, hogy a szellemi alkotások területére vajon kiterjesztésre kerül-e.

Tekintettel arra, hogy az eddigiekben csupán a szellemi jogviszonyokból eredő vagyoni jogok alkotmányos összefüggéseiről volt szó, térjünk át egy olyan alapjogra, melyben az alkotó személyhez fűződő jogainak egyik lehetséges gyökerére találunk.

Az emberi méltósághoz való jog³⁷ és a szellemi alkotások joga

Az alkotót a művészeti, irodalmi, tudományos, vagy műszaki-technikai jellegű alkotásával összefüggésben megillető személyhez fűződő jogainak alapjogokból történő levezetésénél, – ahogy az már a tanulmány korábbi részében is említésre került, az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában meglehetősen háttérbe szorult a vagyoni jogok alkotmányos tulajdonvédelem körébe történő bevonásával szemben – kiinduló pontunkként a szerzői jogi törvény általános indokolása szolgál. E szerint „alaposnak látszik a feltevés, hogy az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése alapján a szerző személyhez fűződő jogainak védelme az általános személyiségi

³⁰ Mellyel kapcsolatban megjegyzendő, hogy szintén különbségként értékelhető a polgári jogi értelemben vett tulajdonhoz képest.

³¹ GYENGE, 2010. 181.

³² Sztj. 9. § (1) A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége.

³³ Sztj. 31. § (1) A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.

³⁴ Ami a műszaki-technikai jellegű szellemi alkotások mondhatni legmeghatározóbb csoportját, vagyis a szabadalmakat illeti, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) 39. §-a szerint a végleges szabadalmi oltalom az alábbi okokból szűnhet meg:

Szt. 39. § A végleges szabadalmi oltalom megszűnik, ha

a) az oltalmi idő lejár, az oltalmi idő lejártát követő napon;

b) a fenntartási díjat a türelmi időn belül sem fizették meg, az esedékességet követő napon;

c) a szabadalmas az oltalomról lemondott, a lemondás beérkezését követő napon, illetve a lemondó által megjelölt korábbi időpontban;

d) a szabadalmat megsemmisítették, a bejelentés napjára visszaható hatállyal.

³⁵ Alaptörvényben Szabadság és Felelősség XIII. cikk (1) bekezdés.

³⁶ Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség XIII. cikkhez fűzött részletes indokolás.

³⁷ Alkotmány 54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

Alaptörvény Szabadság és Felelősség II. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

jognak is részét képezi, az emberi méltóság védelmének sajátos vonzataként jelenik meg.³⁸ Az indokolás továbbá utal a szerzői jogok – „vagy legalábbis a szerzői jogi védelem iránti igény”³⁹ – alapjogi minőségére az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának⁴⁰ 15. cikkére történő hivatkozással, mely „megköveteli a részes államoktól annak a mindenkit megillető jognak az elismerését, hogy minden olyan tudományos, irodalmi, vagy művészeti alkotás, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek.”⁴¹

A szerzői jogi törvény indokolása a szerző személyhez fűződő jogait láthatóan az emberi méltósághoz való jog oltalmi ernyője alá vonja be, mely megoldás mondhatni értelemszerű, tekintettel az említett alapjog ún. általános személyiségi jog voltára, melyre – többek között – az Sztj. indokolása is utal.

Az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatban az Alkotmánybíróság már kezdeti gyakorlatában kimondta, hogy a személyiség védelmére vonatkozó kifejezett alkotmányos generálklauzula hiányában ezen alapjogot tekinti „az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának”,⁴² melyet a modern alkotmányok, illetve alkotmánybírói gyakorlat annak különféle aspektusaival, – így például az önrendelkezés szabadságához való jogként, avagy a magánszférához való jogként – neveznek meg.⁴³ Ezen általános személyiségi jog a 8/1990. AB határozat szerint „anyagjog, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”⁴⁴

Bár a műszaki-technikai jellegű szellemi produktumok alkotóinak, – így a szabadalom, vagy használati mintaoltalom esetén a feltaláló, formatervezési mintaoltalom esetén a szerző – személyhez fűződő jogai és az emberi méltósághoz való jog között kapcsolatot teremtő AB határozatot nem találtunk, illetve azt a vonatkozó jogszabályok indokolásai sem tartalmazzák, véleményünk szerint a szerzői jogokra vonatkozóan már kimondott alkotmányos védelem a műszaki-technikai alkotások létrehozóinak személyhez fűződő jogaira is alkalmazható, kiterjeszthető. Attól függetlenül ugyanis, hogy az iparjogvédelem területén inkább a vagyoni, és kevésbé a személyes jelleg dominál, álláspontunk szerint a műszaki alkotó érdeme – akárcsak a művészeti, irodalmi, tudományos művek megalkotóié – tagadhatatlan, és semmi sem indokolja, hogy az általános személyiségi jog védelmi köréből a szerzővel ellentétben a műszaki alkotó személyhez fűződő jogai kirekesztésre kerüljenek.

Legyen szó akár művészeti, akár műszaki jellegű alkotásról, véleményünk szerint az alkotó személyhez fűződő jogai az emberi méltóság anyagjogával mindkét esetben összekapcsolhatóak, mely természetesen azt is jelenti, hogy a szellemi jogviszonyokból eredő jogok e csoportja, a többnyire a – más alapjogokkal összevetve sokkal inkább korlátozható⁴⁵ – tulajdonhoz való jogból levezetésre kerülő vagyoni jogokkal szemben, kevésbé korlátozhatóak, – ahogy azt Gyenge Anikó a fentiekben már hivatkozott tanulmányában a szerzői jog kapcsán megfogalmazta – csak olyan esetekben szorulhatnak háttérbe mások jogaival szemben, ha azok közül a legalapvetőbb, vagyis az élethez vagy emberi méltósághoz való jogokat sértik, vagy gyakorlásuk joggal való visszaélésnek minősül.⁴⁶

³⁸ Sztj. általános indokolása, I. rész 1. pont, harmadik bekezdés.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Hazánkban kihirdette az 1976. évi 9. törvényerejű rendelet.

⁴¹ Sztj. általános indokolása, I. rész 1. pont, harmadik bekezdés.

⁴² 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ FALUDI, 2006. 178.

⁴⁶ GYENGE, 2003. 16-17.

A véleménynyilvánítás,⁴⁷ valamint a tudományos és művészeti élet szabadsága⁴⁸ és a szellemi alkotások joga

Bár az erre vonatkozó határozatok száma meglehetősen csekély, az Alkotmánybíróság a szellemi alkotások jogának a tulajdonhoz való joggal, illetve az általános személyiségi joggal fennálló összefüggésén túl, további kapcsolódási pontokra is rámutatott, mégpedig a tárgyi jogok szabad véleménynyilvánításhoz, illetve a tudományos és művészeti élet szabadságához való jogban rejlő gyökereire.⁴⁹

Az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban már kezdeti gyakorlatában, a 30/1992. AB határozatban⁵⁰ elvi jelentőséggel kimondta, hogy „kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen ’anyajoga’ többféle szabadságnak, az ún. ’kommunikációs’ alapjogoknak.”⁵¹ Ugyancsak ezen döntésében mutatott rá arra, hogy „tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága”⁵² is. A testület a tudományos és művészeti élet szabadságához való jogot a véleménynyilvánításhoz való jog „gyermekeként” határozta meg, melyből következően – nem meglepő módon – a szellemi alkotások jogával fennálló relációjukat is mintegy összevonva vizsgálta.

Az Alkotmánybíróság a tárgyi téma szempontjából meghatározó fontosságú döntéseként tekinthető a 24/1996. AB határozat,⁵³ melyben lényegre törően mutatott rá arra, hogy a művészeti élet szabadsága mint alapvető jog, az alkotómunka szabadságán túl, „a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes önkifejezését, valamint a művészeti alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát is jelenti”,⁵⁴ továbbá, hogy a művészi alkotásban megjelenő vélemény szabad kinyilvánítása, tehát a műalkotások nyilvánosságra hozásához való jog, a művészeti élet szabadságához való jog lényeges tartalmát jelenti.⁵⁵

A fentiekből körvonalazódik, hogy az Alkotmánybíróság kiterjesztő értelmezést alkalmazva vonta be a véleménynyilvánítás, továbbá az azzal szorosan összefüggő művészeti élet szabadságának oltalmi körébe a szerző nyilvánosságra hozatalhoz való jogát, sőt ezen

⁴⁷ Alkotmány 61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás és a szólás szabadságához, továbbá a közérdekű adatok megismeréséhez, valamint terjesztéséhez.

Alaptörvény Szabadság és Felelősség IX. cikk (1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.

⁴⁸ Alkotmány 70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudományos művelői jogosultak.

Alaptörvény Szabadság és Felelősség X. cikk (1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

⁴⁹ Megjegyzendő, hogy ezen összefonódás nem került maradéktalanul elismerésre a hazai jogirodalomban. Boytha György ekként fogalmazott: „a szellemi alkotásokra vonatkozó személyhez fűződő jogviszonyok védelme nem vezethető le a szabad véleménynyilvánítás jogából, amivel sokszor összefüggésbe hozzák. Az alkotó tevékenységhez való jog nem azonos az alkotással létrehozott termékre vonatkozó személyhez fűződő jogokkal, amelyek önálló nevesítést kívánnak.” BOYTHA, 2000. 19.

⁵⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ 24/1996. (VI. 25.) AB határozat.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo.

túlmenően azon vagyoni jogait is, melyek a mű közönséghez történő eljuttatását szolgálják.⁵⁶ A döntés tehát nem csupán azon oknál fogva kiemelkedő jelentőségű, mert deklarálta a kapcsolatot a szerzői jog és a szabad véleménynyilvánításhoz, illetve a művészeti élet szabadságához való jog között, hanem legfőképpen azért is, mert mindezt a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogaira vonatkozóan is megtette. Az eddigiekben vizsgált tulajdonhoz, valamint az emberi méltósághoz való joggal ellentétben, ezen szabadságjogokból a szerzőt alkotásával összefüggésben megillető jogainak mindkét csoportja levezethető, és az, hogy a határozat a szerző személyhez fűződő jogain túl vagyoni jogaira is kiterjesztette az említett szabadságok védelmi hálóját, természetesen azt is jelenti, hogy az Alkotmánybíróság szerint az alkotó utóbb nevesített csoportba tartozó jogai nem kizárólag a tulajdonhoz való jog oltalma alatt állnak.⁵⁷

Hasonlóan a szellemi alkotások és az emberi méltósághoz való jog összefüggéseivel foglalkozó részben foglaltaknál, a műszaki-technikai jellegű alkotásokkal a tárgyi szabadságok aspektusából foglalkozó AB határozatot nem találtunk. Álláspontunk szerint azonban a műszaki alkotások létrehozóját az alkotással összefüggésben megillető joga a – véleménynyilvánítás szabadságából eredeztethető – tudományos élet szabadságából szintén levezethető, mely tézist Faludi Gábor – a fentiekben már többször is hivatkozott tanulmányában – szintén igazolni látszik, amikor akként fogalmaz, hogy „a szerzői jog, sőt a műszaki alkotásokhoz fűződő kizárólagos jog sem más – eredete szerint – mint a véleménynyilvánítási szabadság, mint legfontosabb alapjog egyik, nem is elhanyagolható aspektusa.”⁵⁸

Összegzés

Kifejezetten a szellemi alkotásokra, illetve az alkotó jogainak védelmére vonatkozó alkotmányos, illetve alaptörvényi rendelkezés hiányában tanulmányunk célja azon alapjogok megkeresése volt, melyekből a szellemi alkotásokhoz tapadó különleges jogok levezethetőek. A jogterület kettős kötődése, és azon jellemzője okán, hogy az alkotót – vagy egyéb jogosultat – a szellemi javakkal összefüggésben személyhez fűződő és vagyoni jogok egyaránt megilletik, kutatásunk egy átfogó kép nyújtására törekedve a jogosultságok mindkét csoportját érintette.

A vonatkozó magyar Alkotmánybírósági gyakorlat, illetve a kapcsolódó hazai jogirodalom segítségével megállapításra került, hogy az eddigiekben a szellemi alkotások jogából eredő vagyoni jogok elsősorban a tulajdonhoz való jog, míg a művészi, tudományos, irodalmi, valamint a műszaki-technikai jellegű alkotások létrehozóinak személyhez fűződő jogai többnyire az emberi méltósághoz való jog védelmi körébe kerültek bevonásra. Ezt követően egy – a szellemi alkotások és az Alkotmányban, illetve az Alaptörvényben garantált jogok (szabadságok) közötti – további kapcsolódási pontra is rámutattunk. Eszerint a tárgyi jogok véleménynyilvánítás, illetve az azzal szorosan összefüggő tudományos és művészeti élet szabadságában rejlő gyökereire.

A szellemi alkotások és a „törvények törvényében” foglalt alapjogok közötti lehetséges összefüggések számbavétele, illetve az ezekkel kapcsolatban felmerülő problémák ismertetése után felmerülhet a kérdés: vajon a 2012. január 1-jével hatályba lépett Alaptörvény számos új rendelkezése között, nem lett volna helye egy a szellemi alkotások, avagy az alkotókat szellemi javaikkal összefüggésben megillető jogok direkt védelmét kimondó passzusnak.

Ahogy a legtöbb esetben, a kérdés természetesen most sem dönthető el egyértelműen, az Alaptörvényben történő rögzítéssel kapcsolatban ugyanis érvek és ellenérvek egyaránt

⁵⁶ GYENGE, 2010. 174.

⁵⁷ Uo. 174.

⁵⁸ FALUDI, 2006. 178.

felsorakoztathatók, illetve a felvetés számos további problémát is indukál. Annyi azonban álláspontunk szerint mindenképpen leszögezhető, hogy abban az esetben, ha egy, a szellemi alkotások jogával kapcsolatos rendelkezés helyet kapna az Alaptörvényben, úgy annak mindenképp az alkotó jogainak és nem magának a szellemi alkotásoknak a védelmére kellene, hogy vonatkozzon.⁵⁹ Az alkotó érdeme ugyanis vitathatatlan, és véleményünk szerint a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogvédelemnek – minden szinten – elsődlegesen az alkotó érdekeit kell, hogy szolgálja.

ESZTER KAPRINAY

Intellectual Property Rights Considering the Constitution of Hungary and the New Fundamental Law

(Summary)

Due to the lack of constitutional provisions concerning the protection of intellectual properties or the creators' rights, the aim of this paper is to look for those fundamental rights from which the special rights attaching to intellectual properties can be deduced. In connection with the characteristics of this area of law, that is, the creator (or other entitled person) is entitled to both personal rights and property rights in connection with intellectual properties, our research presents both groups of rights, with the intention of providing a comprehensive image.

With the aid of the practices of the Hungarian Constitutional Court and the relating legal works, it is determined that property rights originating from intellectual properties are involved in the protection scope of rights of ownership, while the personal rights of the creators of artistic, scientific, literary and technological-technical works are protected in relation to rights of human dignity. After that, the further matching points between intellectual property and rights guaranteed in the Constitution will be pointed out; accordingly, the roots of the above mentioned rights origin from right to freedom of expression and the closely relating freedom of scientific and artistic life.

⁵⁹ DRINÓCZI Tímea: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2007. 200.